

Руйнування драматичного театру в Маріуполі від російських авіабомб спричинило звинувачення на адресу журналістів

Напередодні центральний телеканал показав репортаж із Запоріжжя, де в центрі для біженців евакуйований мешканець Маріуполя розповів, що театр став бомбосховищем для тисячі мешканців. А вже наступного дня на дах театру ворожий винищувач скинув дві бомби.

Частина користувачів фейсбуку та лідерів думок переконана: винуваті саме журналісти. Мовляв, не варто було на всю країну оголошувати, що в театрі переховуються, люди.

Ця історія — лише один із етичних викликів, із якими зустрічаються українські журналісти на війні. Більшість із нас не готувалися до роботи в умовах воєнного стану, тому запитання про те, що можна, а що не можна оприлюднювати, постійно лунають в редакційних обговореннях.

Чи можуть журналісти бути причетними до того, що цинічний ворог цілеспрямовано знищує цивільну інфраструктуру та тероризує мирних людей? Чи можуть дії представників медіа завдати шкоди військовим і цивільним людям?

Свобода слова, одна з базових прав і свобод людини, може бути обмежена в умовах воєнного стану. Вільне збирання і поширення інформації під час війни може мати трагічні наслідки для звичайних людей і для військових. Воєнна журналістика двох століть — це історія про те, як журналістам виконувати свою роботу в умовах обмежень та цензури. Не виняток — і російське вторгнення до України, яке накладає певні обов'язки на медіа. Такими обов'язками стали «Правила роботи журналістів та журналісток», затверджені 3 березня 2022 року Головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним на час воєнного стану в Україні.

Днями Комісія з журналістської етики ухвалила [рекомендації](#) щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. Приводом для рішення стала дискусія навколо публікації знімків оборонних споруд у центрі Києва — протитанкових «їжаків», бетонних блоків та мішків із піском. Дехто з колег побачив у цьому розголошенні таємниці та розкриття позицій українських військових. Інші вважають, що порушень не було, а фотозйомка велася з дозволу та в присутності прес-офіцера.

Якщо уважно прочитати згадані правила, до переліку інформації, яку не варто розголошувати, справді входить інформація щодо системи охорони та оборони системи військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються. Водночас уточнюється, що не йдеться про ті об'єкти, які видимі або очевидно виражені. А барикади і «їжаки» на Майдані - саме такі очевидні об'єкти.

Ця історія — лише один із етичних викликів

У випадку з театром у Маріуполі журналісти були не першим і не єдиним джерелом інформації про укриття. Про те, що в підвалах театру живуть люди, які втратили домівку через обстріли або ті, хто готується до евакуації, в 400-тисячному місті знали багато хто. Про це повідомляли в численних чатах, де люди обмінюються порадами й інформацією про ситуацію в місті.

Розумію розпач і біль людей, які дізнаються про нові й нові жертви. Завжди хочеться знайти конкретних винних у цьому. Проте заявляти, нібито ворог приймає рішення про обстріл на підставі репортажу, — це знімати з агресора відповідальність за знищення

мирного населення. І покласти частку відповідальності на жертву: мовляв, якби ми поводитися по-іншому, то театр уцілів би. Кремль не змінив би своїх намірів навіть за умов абсолютного мовчання.

Разом із тим журналістам варто винести кілька важливих уроків із роботи в перші три тижні російського вторгнення в Україну.

1. Роль журналістів у цій війні надзвичайно велика. Це більше, ніж просто повідомляти перевірені факти, — це демонструвати всьому світу наслідки найбільшої війни XXI століття. Світ бачить очі вагітної жінки перед обстріляним пологовим будинком і натовп людей, які у відчаї ховаються від «градів» під зруйнованим мостом в Ірпені. Односпайна міжнародна підтримка, яку Україна має сьогодні, — це заслуга в тому числі і журналістів, які чесно та з ризиком для життя виконують свою роботу.

2. Ми переживаємо першу масштабну війну цифрової доби. Попередній досвід роботи на війні, коли журналісти можуть знімати все, а потім військовий цензор переглядає матеріал і відбирає те, що не підлягає оприлюдненню, — він не працює. Інформаційний потік не припиняється, і ворог пильно відстежує всі повідомлення, використовуючи їх під час планування своїх дій: коригування вогню, диверсій, обстрілів. Тому журналістам варто, з одного боку, дотримуватися правил, встановлених для акредитації, з іншого — самим виробляти певні правила, оперативно реагуючи на ситуацію.

3. Таким елементом саморегуляції є домовленість не повідомляти про події в режимі онлайн, якщо це може загрожувати життю і безпеці людей. Наприклад, про те, до якого шпиталю везуть поранених, яким маршрутом евакуюють мирних мешканців, коли і куди привезуть гуманітарну допомогу тощо. Це стосується як журналістів, так і блогерів, які часто прагнуть бути першими в соціальних мережах, не замислюючись про наслідки. Потрібен режим тиші під час усіх таких операцій.

4. Правила роботи журналістів на війні містять вичерпний перелік заборон та стосуються лише періоду воєнного стану. Від дотримання цих правил залежить у тому числі довіра до всіх журналістів і до всіх медіа.

5. Журналісти прагнуть передати емоції, спілкуючись чи знімаючи людей у трагічні

моменти їхнього життя. Комісія з журналістської етики нагадує, що варто поважати недоторканність приватного життя і гідність мертвих, уникати необґрунтованого показу крупним планом облич і серйозних травм, або інших матеріалів, пов'язаних з насиллям.

6. «Білих плям» у цій війні для журналістів набагато більше, ніж заборон. Є ціла низка тем, які досі не висвітлюються або недостатньо висвітлюються, як-то життя людей із інвалідністю або сексуальні злочини у зоні бойових дій. Є історії військових та добровільних захисників, які свідчать про справді народний опір агресору. Є приклади тихого, мовчазного героїзму і самопожертви серед звичайних людей. Розповідь про те, як люди діють у надзвичайних обставинах, дасть більше розуміння й інформації, ніж ще кілька фото зруйнованого будинку, які агресор може використати у своїх ворожих намірах.

Ліна КУЩ, перша секретар Національної спілки журналістів України.